

Publieke gerechtigheid in discussie

Sinds de jaren tachtig is in de Verenigde Staten de beweging van het 'communitarisme' opgekomen, die het liberalisme scherp kritiseert. Vertegenwoordigers van dat gemeenschapsdenken verdedigen: de individuele mens bestaat niet, elk mens groeit op en leeft in maatschappelijke relaties en verbanden die als 'human conditions' functioneren. In die relaties en verbanden worden normen en waarden overgedragen en die geven de mens houvast.

Die opvattingen vertonen overeenkomsten met het christen-democratische denken. Er zijn echter twee belangrijke verschillen in de mens- en staatsbeschouwing.

In de christen-democratie wordt van de mens gezegd, dat hij meer is dan de relaties en samenlevingsverbanden waarin hij leeft. Hij transcendeert die relaties en verbanden en gaat dus in geen enkel verband op. De mens wordt getypeerd als 'naar het beeld van God geschapen'.

Dat wil zeggen dat de mens een mysterie is en dat zijn identiteit niet adequaat te definiëren is. Hoe belangrijk de overdracht van normen en waarden in maatschappelijke organisaties ook is, het kenmerk van transcendentie brengt met zich mee dat een mens op die normen en waarden kritisch kan reflecteren. Daarin komen

zijn vrijheid en verantwoordelijkheid tot uitdrukking. Dit impliceert geen individualisme, omdat die mysterieuze typering van de mens ook een hoge roeping impliceert: Gods liefde voor en solidariteit met de mensen doen een appel op de mens tot navolging in naastenliefde, dienstbaarheid en solidariteit. Het tweede verschil heeft betrekking op 'publieke gerechtigheid', die christen-democraten gebruiken als normatieve kwalificatie van de staat. Dat wil zeggen dat hoewel de taken van de overheid onbepaald zijn, haar optreden principieel begrensd is. Deze uitspraak klinkt paradoxaal, maar dat is ze niet. De overheid is met wetten en regelge-

ving op alle terreinen van de samenleving bezig, maar in haar optreden stuit zij op grenzen.

a) De overheid kan niet alle onvolkomenheden van de burgers en van de samenleving opvangen.

b) Hoewel de overheid kan bijdragen tot het levensgeluk van de burgers, is zij niet in staat de zin of bestemming van het leven

van de mensen te realiseren.

c) De overheid is niet in staat aan alle belangen en wensen van de burgers te voldoen; zij moet het algemeen belang bevorderen.

d) De overheid behoort de eigen competentie en verantwoordelijkheid van burgers in hun privéleer te erkennen.

Prof. dr. H.E.S. Woldring

e) Op grond van de eigen aard van niet-staatelijke samenlevingsverbanden behoort de overheid in wetten en beleid de eigen verantwoordelijkheid van die samenlevingsverbanden te erkennen.

'Publieke gerechtigheid' stelt dus grenzen aan de competentie van de overheid en erkent de zelfstandigheid van samenlevingsverbanden. Dat betekent niet dat de overheid slechts condities moet scheppen voor de vrijheid en verantwoordelijkheid van maatschappelijke organisaties. 'Publieke gerechtigheid' heeft niet alleen betrekking op competentiegrenzen en het scheppen van condities, maar ook op een positieve taakstelling: het nastreven van evangelische gerechtigheid in het helpen bevorderen van de kwaliteit van samenlevingsverbanden en met name opkomen voor kwetsbaren en zwakken. Dat streven houdt een belofte in: het leven kan worden ervaren als zinvol, ook voor komende generaties, en heeft toekomstperspectief. Juist de normatieve kwalificatie 'publieke gerechtigheid' behoort de overheid dynamiek en elan te geven en haar te maken tot een 'ambitieuze overheid'.¹

In dat opzicht bestaat er een niet onbelangrijk verschil tussen de christen-democratie en het communitarisme. Als communitaristen in verband met de overheid over 'gerechtigheid' spreken, bedoelen zij de erkenning van vrijheids- en competentierechten en verantwoordelijkheden van burgers en van maatschappelijke organisaties. En verder: onpartijdigheid, faire procedures en betugelen van willekeur. Over 'publieke gerechtigheid' ter aanduiding van de genoemde 'ambitieuze taak' van de overheid, spreken zij niet. Daarin zijn zij semi-liberaal.

Er zijn christen-democraten die de taak

van de overheid over-ambitieuze voorstellen. Zij hechten niet alleen veel waarde aan de kwaliteit van maatschappelijke organisaties (aandacht, zorg en verantwoordelijkheid voor elkaar), maar zij spreken ook over een 'verantwoordelijke' en 'zorgzame samenleving' en 'verzorgingsmaatschappij'. De bedoeling is wel duidelijk, maar het is totalitair en onjuist taalgebruik. Evenals het woord 'verzorgingsstaat', suggereert men met die woorden meer dan men kan waarmaken. De staat verzorgt niet en de samenleving evenmin. De samenleving draagt geen verantwoordelijkheid en is niet zorgzaam, en zij kan dat ook niet zijn. Dat kunnen mensen alleen en maatschappelijke organisaties zijn daarbij noodzakelijk. Daartoe is een uiterst belangrijke taak voor leidinggevende personen in die organisaties en voor de overheid weggelegd.² Publieke gerechtigheid betekent niet alleen condities scheppen ter bevordering van de zelfstandigheid van maatschappelijke organisaties, maar ook op zo'n manier condities stellen dat binnen die organisaties zorg, verantwoordelijkheid, zinsbesef en de kwaliteit van leven worden bevorderd.

Prof.dr. H.E.S. Woldring is hoogleraar politieke filosofie aan de Vrije Universiteit te Amsterdam.

Noten

- 1 Zie W.C.D. Hoogendijk, 'De halve waarheid', Christen Democratische Verkenningen, 1991, 10, 282-283.
- 2 H.J. van Zuthem, 'De christelijk-sociale beweging en de verantwoordelijke samenleving', Christen democratische Verkenningen, 1988, 10, 383-384. Ook G. Kuiper, 'Kan de samenleving zorgzaam zijn?', Christen Democratische Verkenningen, 1989, 8, 342-351.

In de column geven de leden van de redactie hun persoonlijke opvattingen weer. Zij hopen daarmee een aanzet te geven voor reflectie of debat.